

WOENSDAG 27 APRIL, 20:00U

DE UNIE IN DE WERELD

In de nieuwe serie De Unie in De Wereld besteedt De Unie elke maand aandacht aan een actuele kwestie in de internationale politiek. In deze eerste editie op woensdag 27 april staat de vraag centraal of het Westen wel klaar is voor democratie in de Arabische wereld.

Debat tussen Zihni Özdil (historicus en wetenschappelijk docent Erasmus Universiteit) en Sophie Roborgh (arabiste en strategisch analist bij The Hague Centre for Strategic Studies), met debatleider Farid Tabarki (onderzoeker en debatleider). De drie delen van het debat (geschiedenis, actuele situatie en toekomst) worden ingeleid door fragmenten uit de VPRO Tegenlicht documentaires *Onze Dierbare Dictators* en *De Arabische Lente en Wij*. Het debat is georganiseerd door *De Unie in Debat*, jongerenredactie Confetti, Studium Generale Rotterdam en VPRO Tegenlicht. In het westen wordt de vraag vaak gesteld of het Midden-Oosten wel klaar is voor democratie. Maar is het westen wel klaar voor democratie in de Arabische wereld? Over deze vraag debatteren Zihni Özdil en Sophie Roborgh.

Geschiedenis

Fragment : 'Als mensen die zo lang worden onderdrukt door zulke vreselijke dictators de vrijheid ruiken, dan voel je daar als democraat iets bij', aldus Mark Rutte. Joris Luyendijk zet echter vraagtekens bij de betrokkenheid van westerse politici. 'Mubarak was een van de mannetjes van het westen, dus politici die zeggen dat ze heel blij zijn voor de mensen dat hij verdreven wordt, weten echt niet

hoe het zit of zijn hypocriet.' Dictators in de Arabische wereld werden door het westen gesteund. 'De opstand tegen de dictators is eigenlijk een opstand tegen ons.'

Tabarki vraagt hoe Özdil en Roborgh dit zien. Is de opstand tegen de dictators een opstand tegen het westen? Roborgh heeft de indruk van niet: het is een opstand tegen de leiders. 'Het is een intern proces. Als het al tegen het westen gericht is, dan pas in de tweede graad.' Özdil is het daar niet helemaal mee eens. 'Het staat niet op de spandoeken, maar men is zich bewust van de lange steun uit het westen voor de dictators.' Roborgh vraagt zich af hoe belangrijk de westerse steun in de praktijk is geweest. Verschillende leiders tegen wie nu geprotesteerd wordt, zoals Gaddafi, kwamen juist in opstand tegen heersers die door het westen in het zadel waren geholpen. En omgekeerd hebben sancties die door het westen worden opgelegd, vaak geen effect op het leiderschap van een land. Özdil denkt echter dat de steun heel belangrijk is, zowel praktisch als moreel. 'Egypte heeft de afgelopen periode jaarlijks gemiddeld 2 miljard dollar aan militaire steun gehad van de VS, en dat weten de mensen. De meest populaire leider op dit moment in de Arabische wereld is Erdoban, de

Turkse premier. De eigen leiders worden gezien als puppets van het westen of van Israël.'

Tabarki vraagt naar de prioriteiten van het westen in de afgelopen decennia. Waar lagen de ankerpunten? Roborgh onderscheidt drie perioden. Na de kolonialisatie had het westen vooral economische belangen in het Midden-Oosten. Verder leek het Midden-Oosten niet zo belangrijk. Dat veranderde met de Suezcrisis in 1955, toen Egypte hulp accepteerde van de Russen. Op dat moment raakte het Midden-Oosten betrokken bij de Koude Oorlog. Na de Koude Oorlog ontstond er een nieuwe periode, waarin het westen bang was dat radicale islamitische groeperingen te veel macht zouden krijgen. 'Het westen was blij dat er een aantal dictators waren die ervoor zorgden dat het geen groot probleem zou worden. Dus het is altijd wel handig uitgekomen. Is het hypocriet? Tsja, dat kun je je afvragen. Het is wel heel pragmatisch.'

Özdil noemt de uitleg van Roborgh een 'heel goede uiteenzetting van de retorische legitimatie van beleid tijdens de Koude Oorlog.' Maar volgens hem zit het toch iets anders in elkaar en zijn de economische belangen overheersend. 'Angst voor islamisme is een retorische angst;

het heeft weinig te maken met historische en huidige feiten. Als dat zo was, dan zouden we al lang geleden Saoedi-Arabië hebben gebombardeerd, het meest fundamentalistische land in de wereld, maar een van onze dikste vrienden in het Midden-Oosten.’ Roborgh deelt de mening van Özdil over de grote invloed van oliebelangen op het westerse beleid. Maar ze denkt niet dat de angst voor islamisme alleen retorisch is. ‘De oorzaken staan naast elkaar.’

De actuele situatie

Fragment. Maxime Verhagen stelt dat een snelle terugkeer van stabiliteit goed is voor de regio, en voor het Nederlandse bedrijfsleven. Hij legt een relatie tussen stabiliteit en respect voor mensenrechten. Stabiliteit, of het mogelijke gebrek daaraan in de toekomst, is ook een zorg van Mark Rutte. ‘Je moet er niet aan denken dat de moslimbroederschap aan de macht komt, en dat risico is zeker aanwezig.’

Het valt Özdil op dat er vaak over stabiliteit wordt gesproken. Hij vindt dit een interessante term in internationale betrekkingen. ‘Stabiliteit is gehoorzaamheid.’ Wat er verder in een land gebeurt, bijvoorbeeld op het gebied van het schenden van mensenrechten, is niet zo belangrijk. Özdil pleit voor een andere invulling van het begrip stabiliteit. ‘Wat er nu gebeurt, is eigenlijk juist een stabilisering van het Midden-Oosten, met daadwerkelijke veranderingen in het kader van democratisering en mensenrechten. Ik vind het instabiel als een dictator aan de macht is die het land bruut onderdrukt.’ Roborgh vindt dat “stabiliteit” op die manier te moreel wordt ingevuld: ‘Jij hangt een waardekaartje aan het woord stabiliteit, een moreel oordeel. Wat je gaat krijgen is een ander soort stabiliteit. Dat wil niet zeggen dat het een betere stabiliteit wordt.’ Özdil denkt dat er altijd een morele connotatie aan het woord stabiliteit hangt. Hij begrijpt niet wat daarop tegen is. ‘In de publieke opinie is er een duidelijk positief waardeoordeel

aan verbonden. Dictaturen werden zelfs geen dictaturen genoemd, omdat ze stabiel waren.’

Over de economie van bijvoorbeeld Egypte zijn de afgelopen decennia veel lofzangen geuit. Özdil zegt dat er in Egypte een mantra was: “het gaat geweldig met Egypte”. De economie groeide ook hard. Maar tegelijkertijd blijkt veertig procent van de mensen al decennialang van 1 dollar per dag te leven. ‘Daar kwamen we ineens achter in januari.’ Özdil spreekt over een selectieve representatie van feiten. ‘Economische groei zegt niets over de welvaart in een land, zoals het door de meerderheid van de mensen wordt gevoeld. En dat wij, de media, de intellectuelen, kritiekloos toehappen, dat vind ik heel kwalijk.’ Roborgh tekent bezwaar aan tegen het begrip “kritiekloos toehappen”. ‘Het feit dat het oneerlijk verdeeld is, zegt niets over de groeipercentages.’ En de groeipercentages van bijvoorbeeld Egypte zijn fantastisch. ‘Feit is, als jij een behoorlijk journalist bent, of een behoorlijk onderzoeker, dat je dan gaat kijken hoe het verdeeld is. Want dat heeft veel te maken met politieke stabiliteit.’ En die vraag wordt weinig gesteld, erkent Roborgh. ‘Onderzoekers en journalisten nemen te weinig tijd en moeite om echt onderzoek te doen. Vooral de media neem ik dat heel erg kwalijk, want die moeten mensen erover informeren.’

Özdil denkt dat tijdgebrek niet de reden is voor de weinig kritische houding die hij vaak ziet. ‘Als het gaat om “officiële” vijanden, zoals Iran, dan is die tijd er wel. Maar als het gaat om onze “eigen” dictators, wordt vaak te makkelijk de lijn van de officiële mensen gevolgd.’ Over de Nederlandse berichtgeving op dit moment verschillen Roborgh en Özdil van mening. Roborgh heeft de indruk dat journalisten niet altijd even goed geïnformeerd zijn, maar dat ze wel proberen om genuanceerd te zijn. Het is echter lastig voor journalisten om een goed beeld te geven. ‘Het zijn landen waar veel mensen niet zoveel kennis van

hebben. En omdat het dictaturen zijn, kan je maar een beperkte mate van kennis verwerven, ook als journalist. Informatie is altijd imperfect, maar daar nog meer dan normaal.’ Özdil ageert tegen deze opmerking. ‘Het klopt dat je niet alle informatie terug kunt vinden, maar het lijkt me absurd om te zeggen dat intellectuelen, journalisten en beleidsmakers niet konden weten hoe erg het allemaal was.’ Dat is ook niet wat Roborgh bedoelt. ‘Ik snap je punt niet zo erg. Wie hier in de zaal had nou echt het idee dat Syrië een prettig land was? Wie had hier het idee dat Libië een prettig land was? Wij wisten ook dat het een dictatuur was. Dat hele idee dat wij pretendeerden dat het geen dictaturen waren, dat vind ik echt onzin.’

Is de angst voor de toekomst terecht?, vraagt Tabarki. Stel dat er partijen zoals de moslimbroederschap aan de macht komen? Roborgh zegt dat ‘het hele gedoe met die moslimbroederschap’ griezelig klinkt. Maar in de praktijk valt het waarschijnlijk wel mee. Als ze in de regering of de oppositie zitten, worden partijen vaak onderdeel van het establishment. ‘Ze raken eraan gewend om soms pragmatische compromissen te sluiten. Bij die groepen zie je vaak dat ze pluralisme omarmen en dat ze bijvoorbeeld een aparte partij oprichten voor christenen. Genoeg islamitische landen vinden het niet zo erg om soms pragmatisch te zijn.’

Uit de zaal komt een vraag over de positie van Israël. ‘Ik vind het schitterend dat Israël nu wat onzeker wordt en denkt, we moeten de Palestijnen toch iets meegeven, en omgekeerd blijkt ook dat de Palestijnen iets zelfbewuster worden dan ze waren. Zien jullie dit ook als een positieve ontwikkeling of is dat te optimistisch gezien?’ Özdil vond het interessant om te zien hoe Israël reageerde op de opstanden in Egypte. ‘Israël was heel eerlijk in de angst dat Mubarak zou vallen.’ Over de vraag of de ontwikkelingen positief zijn voor de Palestijnen, durft Özdil geen uitspraken te doen.

‘Het vereist activisme van onze kant om dat te bevorderen.’ Roborgh brengt in dat de angst van Israël begrijpelijk is. ‘Zowel de protesten in Egypte als de reacties van de regering hebben een antisemitisch tintje gehad.’ Of de ontwikkelingen positief zullen uitpakken voor de Palestijnen, durft Roborgh niet te zeggen. Ze vraagt zich af of het Midden-Oosten nu wel zo met de Palestijnen bezig is. ‘De Palestijnen zijn toch een beetje de vuilnisbak onder de Arabieren. Af en toe worden ze heel pragmatisch, politiek gezien, gebruikt. Maar vaak worden ze vergeten.’

Een bezoeker vraagt waarom de ontwikkelingen zich nu voordoen, en waarom de opstanden nu effect lijken te hebben. Özdil wijst op de lange geschiedenis van de opstanden. ‘Maar de huidige opstanden zijn succesvol, dat is wel een verschil.’ Een verklaring daarvoor heeft hij niet. Roborgh heeft wel een idee. ‘Heel belangrijk zijn de sociale media, het internet. Vroeger wisten mensen maar van weinig anderen of ze het wel of niet eens waren met het regime. Nu kan je zien dat je niet de enige bent die dat denkt. En je kunt zien hoeveel anderen er komen protesteren.’ Via sociale media worden ook kennis en best practices gedeeld. Ook andere media, zoals Al Jazeera, hebben overigens een rol gespeeld, zeker in het begin.

Een bezoeker betwijfelt of de sociale media echt zo belangrijk waren. ‘Bij eerdere opstanden in Marokko was er ook een sociaal netwerk. Dat maakte toen geen indruk op de autoriteiten.’ Sociale media alleen kunnen nooit een verklaring vormen. Özdil is het daarmee eens. ‘Er is meer nodig voor een revolutie. Zonder sociaal-politieke problemen en een schending van de mensenrechten, zouden maar weinig mensen de straat op willen gaan.’ En hoewel sociale media en Al Jazeera bij de huidige ontwikkelingen een belangrijke rol hebben gespeeld, vormen ze geen noodzakelijke voorwaarde. Daar is ook Roborgh het mee eens. Zij ziet het als volgt: ‘de sociale media is de olie die het

vuur aanwakkert en brandende houdt.’ Het is niet oorzaak van de opstanden, maar het maakt het gemakkelijker te realiseren. Uit de zaal komt de vraag hoe het mogelijk is dat de protesten alleen maar heviger werden toen Egypte werd afgesloten van internet. Roborgh wijst op de opkomst van andere technologieën, zoals audiotweets, en op het onvermogen om Egypte volledig af te sluiten. Bovendien was er op het moment van de afsluiting al een grote groep bereikt. ‘Op een gegeven moment krijgt iets ook een eigen gevoel.’ Roborgh stelt dat er maar een heel kleine groep nodig is om een revolutie te krijgen. ‘Soms is er maar een procent van de bevolking nodig.’

Iemand uit de zaal wijst erop dat sociale media niet in alle landen zo’n grote rol hebben gespeeld. ‘In Tunesië werd er gebruik gemaakt van familieverbanden, gemeenschappen, dorpen die in opstand kwamen. De 6 april beweging in Egypte vormde een netwerk waarin vergaderd werd. Activisten hebben het niet over sociale media, maar over actief bezig zijn in de wijken, mensen oproepen om in verzet te komen en laten zien dat het mogelijk is.’ Veel mensen die protesteerden, arbeiders en armen, hebben ook helemaal geen toegang tot internet en twitter.

De toekomst

Fragment. ‘Islamist parties are the most organised and best established’, zegt Eugene Rogan. ‘So they will have an advantage in the elections. But that should not be ground for the west to panic and make ill judged interventions.’ Timothy Garton Ash sluit zich daarbij aan. ‘So far as islamists are concerned it is not in our power, even if it was our right, to dictate the politics of Egypt or Tunis.’ Hij hoopt op een model met een ‘softer islam’, waarvan Turkije een (onvolmaakt) voorbeeld is.

‘Wat zijn de verwachtingen voor de toekomst?’, vraagt Tabarki. Kan Turkije als rolmodel dienen?

Roborgh verwacht dat er wel partijen zullen komen met een islamitisch programma. Ze vindt dat ook niet verwonderlijk. ‘Wij hebben ook het CDA.’ Maar het westen zou geen waardeoordeel moeten geven over de partijen die gekozen worden. ‘Je kunt niet zeggen: “we willen democratie”, en daar vervolgens eisen aan gaan stellen.’ Angst voor islamitische partijen lijkt haar op dit moment niet nodig. Özdil is het eens met Roborgh. ‘Angst voor islamisme is niet reëel. In vergelijking met Saoedi-Arabië is Iran een verlichte democratie.’ Roborgh vindt het lastig om te beoordelen of het Turkse model als voorbeeld zou kunnen dienen. Democratie is een breed begrip. ‘Onze opvatting van democratie hoeft niet noodzakelijkerwijs de opvatting te zijn die je zult zien in het Midden-Oosten.’ Het Turkse model wordt vaak genoemd, omdat het democratie probeert te verenigen met de politieke islam. ‘Dat heeft ook tot gedoe geleid. Zo allesverheerlijkend is het model niet.’

Özdil is nog minder te spreken over het Turkse model. ‘Het enige verschil met Mubarak regime is dat partijen in Turkije door verkiezingen aan de macht komen.’ Verder is er heel veel mis. Turkije heeft bijvoorbeeld een heel slechte staat van dienst als het gaat om persvrijheid en vrijheid van meningsuiting. ‘Maar waarom zou je een model moeten hebben?’ Roborgh en Özdil verschillen van mening over de vraag of het westen iets kan en moet doen. Roborgh ziet een kleine rol weggelegd voor het westen. ‘We kunnen partijen instrueren, praktische hulp bieden en helpen met het opzetten van een democratie.’ Özdil vindt daarentegen dat de enige taak van het westen op dit moment is, om te stoppen met het steunen van dictators. Verder moet het westen vooral niets doen. ‘Wie zijn wij om te instrueren, of om andere landen dingen te leren? Democratieën worden opgebouwd door strijd van onderaf.’

Vanuit de zaal komen zowel pleidooien voor het bieden van actieve steun vanuit het westen, als voor het houden van afstand. De opmerking 'landen die zich vrij hebben gevochten krijgen altijd hulp van andere landen, en dat is belangrijk,' wordt gevolgd door de uitspraak dat het westen is blijven hangen in koloniaal denken. 'Ik denk dat landen hun eigen ontwikkeling moeten doormaken en een eigen vorm van democratie moeten vinden, die misschien heel anders is dan bij ons.' Een andere bezoeker vindt dat praktische hulp geboden moet worden, voor zover dat mogelijk is. 'Het is geen optie om te zeggen: trek je handen ervan af. Als het westen in staat is om iets te doen, moet ze dat ook doen. Het westen kan een rol spelen bij het organiseren van de democratie, controle, opleiden, scholen.'

Roborgh hoopt dat een aantal landen erin zullen slagen om een democratie op te bouwen. 'Dat zullen lichtende voorbeelden en blijvende herinneringen zijn. Ik heb ooit gehoord: als een land zichzelf niet kan vrijmaken, kan niemand anders het doen.' Özdil sluit zich daarbij aan. 'Veel hangt af van de standvastigheid van opstandelingen; blijven zij het voortzetten vanuit de grassroots?' Maar het hangt ook van de houding van het westen af. 'Wij moeten onze regeringen aanspreken en ervoor zorgen dat zij de democratie niet ondermijnen.'

© Vera Haket
Mei 2011